

СТАТУСИ НА НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ И МОТИВИ ЗА ЕМИГРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ ЮНОШИ

Красимира Байчинска*, Савка Савова

Тази статия представя нов статусен подход към националната идентичност и нейното формиране в юношеска възраст, разработван от автора. То фокусира върху резултати от изследване на статусите на националната идентичност в юношеска възраст, проведено през 2004 г. върху 532 юноши на възраст от 16 до 21 г., ученици и студенти. Показано е, че сред българските юноши, най-често се среща статусът на мораториума (63%), следван от дифузията (16%), изградената идентичност (15%) и предприешената национална идентичност (6%). Разкриват се връзките на отделните статуси с мотивацията за емиграция. Резултатите се обсъждат в контекста на развитието на националната идентичност в съвременния свят – нейното отмиране или нейното интегриране с други типове наднационални идентичности – професионална, религиозна, идеологическа.

Съвременната социално-политическа и културна ситуация определя актуалността на проблема за националната идентичност като психосоциален конструкт, различен от този на етническата идентичност. Както бе показано другаде, националната идентичност в известен смисъл се надгражда над етническата, като вписва в полето от социални идентификации на индивида и елемента граждански избор в термините на права и задължения (Байчинска, Стефанова, Савова, 2009) Присъединяването на България към Европейския съюз прави проблема за етническата и националната идентичност на българските юноши особено интересен, защото се предполагат нови социални възможности – в частност юношите сами да избират социалния контекст, в който да учат, работят и да се реализират. Нещо повече, в бъдеще българският юноша навярно ще е изправен и пред граж-

* Ст.н.с. II ст. д-р Красимира Байчинска – Институт по психология при БАН.
Адрес за контакти: krassy@cl.bas.bg

дански избор – той не само ще може да избира къде да учи и работи, но гражданин на коя държава иска да бъде. Означава ли това, че етническите българи по произход, младите хора, които направят този избор, ще се самоопределят към друга национална група?

Всичко това прави проблема за националната идентичност и нейното формиране в юношеска възраст особено актуален. Хипотезата на това изследване е, че националната идентичност представлява относително обособена сфера на психосоциалната идентичност.

В европейската традиция интересът на възрастните психолози е насочен предимно към формирането на националната идентичност в детска възраст. Най-новите изследвания в областта показват засилен интерес към протичането на този процес в юношеството. Данни от големи межкултурни изследвания сочат, че след 12-ата година децата започват да отдават по-голямо значение на своята наднационална идентификация (Pavlenko, Kryazh, Ivanova & Barrett, 2001, Barrett, Riazanova & Volovikova, 2001, Reizabal, Valencia & Barrett, 2002). Това поставя въпроса какво се случва през юношеството по отношение на националната идентичност, като един от основните белези, чрез който човек се легитимира в своята група (и извън нея): пол, възраст, националност.

Проблемът за формирането на националната идентичност рядко е заставал във фокуса на изследователския интерес в психология на развитието на юношите. Парадигмата за сферите и траекториите на развитие на психосоциалната идентичност се прилага в американската психология на развитието единствено по отношение на етническата идентичност (Phinney & Tarver, 1988; Phinney, 1989; Phinney, Horenayk & Vedder, 2001; Phinney & Landin, 1998, Chae, 2002; Phinney & Chavira, 1995; Phinney 1990, 1992, 1995, 1996, 2000a,b, 2003 и др.). Причината е, че в мултикултурното американско общество проблемът за етническата принадлежност е винаги актуален.

Националната идентичност се разглежда като по-висш етаж в психичната структура на личността, надстроен над етническата. Основната разграничителна линия между етническата и националната идентичност се свързва с индивидуалния (граждански) избор (Георгиев, 1995; Неделчева и кол., 2003; Неделчева, 2004). Посочва се, че в процеса на етническа идентификация индивидът е обект на въздействие без възможност за съзнателен избор. Обратно, националната идентификация е задължително субектна и има характер на „*доброволно културно приобщаване*“ (Неделчева, 2004). В ежедневието на юношата това приобщаване често придобива смисъла на избор – граждански и икономически – къде да се реализира както в личен, така и в професионален план, както и каква националност да избере.

От гледна точка на една диалектична и системна теория за идентичността противопоставянето на етническата и националната идентичност не е ефикасно. Убедени сме, че в съвременното общество националната и етническата идентичност са важни характеристики от психосоциалната идентичност на юношата, които характеризират наличието или отсъствието на обвързаност на юношата с етническото и националното. Наличието на обвързаност с националното или отсъствието ѝ определя избора на